

ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

СОКОЛОВА Ірина Олександрівна - кандидат юридичних наук асистент кафедри теорії і філософії права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ШАПОВАЛОВА Валерія Дмитрівна - студентка факультету прокуратури Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого

МОСЕЙЧУК Катерина Андріївна - студентка факультету прокуратури Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого

ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0002-3659-7086>

DOI 10.32782/NP.2023.2.21

Розглянуто сучасний стан та проблеми реалізації захисту прав людини в умовах війни. Здійснено аналіз двох світових війн з метою визначення основних підсумків для людства. Міжнародні правила, що регулюють відносини між воюючими державами, виникли у глибокій давнині і тривалий час існували у вигляді міжнародних порядків, а починаючи з XIX століття, стали перетворюватися у договірні норми на спеціальних конгресах і конференціях. Розкрита проблема захисту прав людини та засоби забезпечення їх на міжнародному рівні. Схарактеризовано проблему становища незахищених людей під час зазначених війн. Визначено механізм дотримання та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в умовах сучасної війни між Україною та Росією. Звертається увага на порушення міжнародних домовленостей та резолюцій з боку Росії.

Ключові слова: права людини, захист прав, Перша світова війна, Ліга Націй, Женевські конвенції, Друга світова війна, геноцид, Голокост, МГУ, Війна на Донбасі, російське вторгнення в Україну (з 2022), анексія Криму, ЄСПЛ, ЗДП.

Постановка проблеми

Дослідження реалізації прав людини в умовах війни. Права нерозривно пов'язані з самим існуванням людини і є невід'ємними та невідчужуваними.

Беззаперечно, механізм реалізації прав людей відчутно змінився за часів масштабних війн, через те, що вони мали колосаль-

ний вплив на суспільство. Але проблема дотримання цих правил показує, що правовий захист досі потребує змін і сьогодні. Для правової держави реалізація прав людей є дуже важливою ознакою, а ось щодо виконання, там вже на пряму залежить від рівня досягнень країни, які існують на національному рівні.

Мета статті – проведення комплексного аналізу проблеми реалізації захисту прав людини в умовах масштабних війн і сучасної війни в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Війна – жахливий спосіб розв'язання міжнародних проблем, що несе за собою прагнення до насильства і дух агресії, що породжує масові руйнування і загибель багатьох людей. Світова цивілізація накопичила великий історичний досвід подолання трагічних наслідків війни. З часом війни стають все масштабнішими та кровопролитнішими. Усвідомлення цієї проблеми змушує людей знову і знову звертатися до історії світових воєн для того, щоб дати оцінку подіям, винести цінний урок і не повторювати трагічних помилок сьогодні. Першою такою впливовою подією стала Перша світова війна. Вона довела єдність і взаємозалежність світу та започаткувала докорінні зміни в економіці, внутрішньополітичному житті, міжнародних відносинах, а головне – стала початком для формування

основних міжнародних документів та організацій.

Перша світова війна зачепила майже 91% всього тогочасного населення, а отже, битва точилася на величезній території, що свою чергу, спричинило бійню людей у безпрецедентних масштабах. У більшості великих держав важко було знайти когось, хто б когось не втратив у війні. Попри це, людство виправдало свою жахливу репутацію, вирішивши, що потрібні нові методи вбивства – отруйний газ. Німці використали його у Другій битві за Іпр. Це не вбило стільки людей, але ті, кого він вбив, померли болісною й огидною смертю.

Важливим кроком у сфері нерозповсюдження хімічної та біологічної зброї є Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних чи інших подібних газів і бактеріологічних засобів (Женевський протокол). Він був укладений та підписаний у 1925 році за ініціативи Ліги Націй, забороняв застосування задушливих, отруйних та інших подібних газів, а також бактеріологічних засобів на війні. Втім, цей протокол не врахував заборону розробки, виробництва та накопичення такої зброї масового знищення, тому тільки започаткував розробку основних документів з приводу цього питання.

Підсумками жахливих чотирьох років війни для світу стали значні людські жертви, розорення економіки багатьох країн та створення внаслідок Версальської угоди першої міжнародної політичної організації – Ліги Націй. Її головною задачею було побудувати мир через співробітництво; гарантія миру через колективну безпеку. Це було першим випадком в історії, коли гарантом міжнародного порядку мала стати міжнародна організація.

Підготовці та розв'язанню Другої світової війни Ліга Націй не змогла перешкодити. Історія показала, що закінчення Першої Світової війни не вирішило всіх проблем людства. Наступна світова війна була лише питанням часу.

Під час Другої світової війни, яка стала найбільш масштабним і руйнівним конфліктом в історії, Адольф Гітлер і нацистський режим прагнули побудувати величезну нову імперію «життєвого простору» для

німців у Східній Європі, усунувши місцеве населення. Зміцнити німецьку панівну расу – головна мета нацистів, призвела до переслідувань і вбивств євреїв та багатьох інших народів. Після Першої світової війни багато німців збідніли, роботи не вистачало, і однією з причин, чому нацистів чекала величезна підтримка – надія населення, що вони принесуть якісь зміни. Але ніхто не очікував, що їх політика призведе до таких наслідків – як Голокост.

У 1933 році почалося переслідування людей, які, на думку нацистів, не були гідними членами суспільства. Оскільки антисемітизм був основою світогляду їх ідеології, це передувало знущанням з цілої нації. Усе почалося з дискримінації «не гідних» громадян, яких не впускали в певні місця та забороняли отримувати певну роботу. Наступною стадією було створення концтаборів, ув'язнення і примусові роботи. У таборах численна кількість людей загинула або їх вбили. Найяскравіший прояв антисемітського насильства відбувся у ніч з 9 на 10 листопада 1938 року – «Кришталева ніч». Було спалено сотні синагог; знищено тисячі підприємств, що належали євреям, потрошено вітрини магазинів, пошкоджено єврейські цвинтарі та будинки. Євреїв та їхнє майно не захищав ніхто, також пожежні частини не гасили пожежі в синагогах. Сотні євреїв загинули під час Кришталевої ночі.

Звісно, не можна не згадати про події, які відбулися в Бабиному Яру у 1941 році, коли, за наказом, усім євреям оголошено було зібратися, люди, опинившись у тому районі, просуваючись далі вперед, чули постріли, але розуміли, що порятунку вже не буде – так звана «дорога смерті».

З цих подій людство зробило для себе певні висновки у вигляді правової доктрини – Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. У цій конвенції чітко проговорюється, що договірні сторони визнають геноцид злочином, що порушує норми міжнародного права і проти якого незалежно від того, чи відбувається у мирний чи у воєнний час. Згідно з текстом конвенції особи, що чинять дії з напрямом знищити, цілком чи частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну

групу підлягають покаранню, незалежно від того, чи є вони відповідальними по конституції правителями, посадовими чи приватними особами.

У період Другої світової війни геноцид був не тільки проблемою євреїв. У 1944 році радянська влада звинуватила кримських татар у співпраці з нацистами. Це стало причиною однієї з наймасовіших та найшвидших депортацій в історії людства – виселення татар з їх рідного Криму. Усе сталося за 3 неповних доби. З Криму депортували майже все кримськотатарське населення – 238 500 людей. Більшість місцевих жителів відправили до Узбекистану та Казахстану. Через жахливі умови та ставлення під час переїзду загинуло понад 8 тис. людей, більшість з яких були діти та люди похилого віку. Також деякі дослідники вважають, що депортація татар відповідає визначенню геноциду, прийнятому в ООН, тому що радянський уряд прагнув знищити кримських татар як етнічну групу.

Наступним воєнним злочином радянської влади була операція «Захід»: примусова депортація, здійснена радянською владою у 1947 році в Західній Україні. Головна ціль – ліквідувати діяльність організації УПА. Майже за добу до Казахстану та районів Сибіру було переселено понад 78 тисяч українців. І в тому ж році польська комуністична влада виселила українців з Закерзоння з метою так званої етнічної чистки або асиміляції українців на цих територіях. Операція називалась «Вісла». Насильницькими методами було переселено 140 575 людей. Українців з їх етнічних територій депортували на північно-західні землі Польщі. Замість депортованих українців на Лемківщину, Підляшшя та Холмщину було переселено понад 14 тисяч поляків. Це перетворило території на етнічно однорідні. Тому операція «Вісла» може бути кваліфікована як етнічна чистка.

Наразі існує Римський статут Міжнародного Кримінального Суду, який декларує статтю 7 – «злочини проти людяності», в якій свідчить, що до таких злочинів належить депортація чи насильницьке переміщення населення, і вчиняється в рамках сві-

домого та широкомасштабного нападу, яке спрямоване проти будь-якого цивільного населення. Тому всі раніше перелічені акти депортації населення були створені з метою попередження в майбутньому насильницьких переселень.

Після Другої світової війни, взявши до уваги злочини скоєні Нацистською Німеччиною, склався консенсус, що Статут ООН не чітко визначив права людини. Адже життя людини, її гідність ігнорувалися та порушувалось протягом не тільки цієї війни, а й багатьох століть поспіль. Отже, виникла негайна потреба у створенні документа, у якому, перелік прав мав бути чітко розписаний. Така декларація була введена в дію в 1946 році й отримала назву – «Загальна Декларація Прав Людини». Цей правовий документ Генеральна Асамблея проголосила як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи та всі держави. Ухвалення Женевських конвенцій відбулося 12 серпня 1949-го в Женеві (Швейцарія) на Дипломатичній конференції за участі представників понад 60 держав світу. Сьогодні Женевські конвенції з Додатковими протоколами до них є фундаментом міжнародного гуманітарного права.

Перша Женевська конвенція – Конвенція щодо поліпшення долі ранених на полі бою 1864 р. була прийнята 22 серпня 1864 р. та дала початок виникненню міжнародного гуманітарного права. Ці конвенції є унікальними, тому що разом зі Статутом ООН вони – єдині міжнародні договори, у яких беруть участь усі держави.

Із появою більш могутніх засобів ураження та ускладненням збройної боротьби війна набуває все більш винищувального та руйнівного характеру. При цьому неухильно зростає чисельність жертв серед мирного населення. Так, у Першій світовій війні загинуло більше 10 млн. осіб, з яких 95% складали військовослужбовці та 5% цивільне населення. У Другій світовій війні було вбито близько 50 млн. осіб, з яких 52% військовослужбовці та 48% мирні мешканці. А в локальних війнах і конфліктах 1945 – 2010 рр. втрати досягли 59 млн. осіб, із них

близько 75% цивільне населення¹. Такі жахливі втрати пояснюються головним чином їх варварським застосуванням та порушенням прав людини під час ведення збройних конфліктів.

Так як людство досі не зробило ґрунтовних висновків про вплив війн на суспільно-політичне життя, вони й досі спалахують навіть у 21 столітті. Наприклад, напад росії на Україну, що переріс в повномасштабну війну.

Почалося все з 2014 році, коли росія пішла загарбницькою війною проти України. Після втечі Януковича в південних та східних регіонах активізувалися проросійські виступи. На них звучали вимоги щодо федералізації та відокремлення від української держави. Мітинги відбувалися за участі громадян росії.

23 лютого після того, як втік Янукович, у Севастополі відбувся російський мітинг. У той же день оголосили про створення так званих «загонів самооборони». Через декілька днів у Крим почали прибувати російські військові, так само Чорноморський флот росії був дислокований з дозволу Верховної Ради АР. 27 лютого озброєні люди «зелені чоловічки» захопили будівлю Верховної Ради та встановили там російські прапори. 16 березня відбувся незаконний «референдум» про приєднання Криму до росії, тим самим порушив усі міжнародні домовленості. Згодом ця подія була кваліфікована як анексія. З цього моменту держава-окупант повинна була взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення населення Криму всім необхідним. У тому числі, й електроенергією. Для реалізації цього зобов'язання росія мала майже рік і вісім місяців, проте не здійснила жодного кроку задля підтримання потреб анексованої території на належному рівні. Якщо вона не здатна забезпечити ці потреби сама, її обов'язком є звернення до третьої сторони або відмова від захоплених земель. Проводячи паралель з 1944

роком, у цьому протистоянні російським загарбникам брали участь кримські татари, яких країна-агресор насильно депортувала кілька десятиліть тому. Європейський суд з прав людини визнав свою юрисдикцію у справі «Україна проти росії (стосовно Криму)», у якій Київ оскаржує послідовні дії Москви, так звану «адміністративну практику», на порушення європейської Конвенції про права людини на окупованому півострові. Суд також прийняв до розгляду майже всі претензії України.

На початку квітня того ж року озброєні люди без розпізнавальних знаків почали захоплення донецької та луганської ОДА та проведення мітингів, метою яких було створення ЛНР, ДНР та ХНР, і водночас Верховна Рада ухвалила створення антитерористичної операції (далі - АТО). Першою кривавою плямою на обличчі росії став збитий пасажирський Boeing 777 біля Донецька. На борту загинули всі 298 чоловік. За згодою України, на цій території почалося міжнародне розслідування. Воно встановило, що літак був збитий з зенітно-ракетного комплексу «Бук», пригнаного з росії. Внаслідок цієї події була створена Резолюція Ради Безпеки ООН. Вона вимагала притягнути до відповідальності всіх винних та забезпечити співробітництво держав у рамках зусиль по встановленню відповідальності.

Тож навіщо Будапештський меморандум, який так і не надав Україні гарантій безпеки? Це сталося після приєднання України до договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Президенти США, росії, України та прем'єр-міністр Великої Британії підписали. За цим документом Київ відмовився від ядерної зброї, натомість країни-підписанти брали на себе такі зобов'язання, як: поважати незалежність, суверенітет та теперішні кордони України, утримуватися від економічного тиску, що може порушити суверенітет, та не застосовувати силу проти територіальної цілісності України або політичної незалежності. Україна цей документ сприйняла як письмову гарантію безпеки від потужних країн-лідерів.

Після анексії Криму та початку війни на Донбасі Київ неодноразово заявляв, що росія порушила домовленості. Проте

¹ Ситняківська С. ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ, ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (HUMAN RIGHTS DURING THE WAR, ARMED CONFLICT) - 2014. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/23743/1/%D0%A1%D0%B8%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A1..PDF

інші підписанти підтверджували, що свої зобов'язання виконують. Так, экс-міністр закордонних справ Володимир Огризко заявляв, «що ідеться про те, що невиконання Будапештського меморандуму підриває засади загальної європейської безпеки, а також головний принцип міжнародного права – угоди мають виконуватися»².

Ситуація з Будапештським меморандумом була не єдиним порушенням, яке вчинила росія. Вона чимало раз ігнорувала права людини, навіть починаючи зі збройного конфлікту на Донбасі. Аналізуючи зібрані свідчення, правозахисники виявили, що кожний третій з 280 постраждалих, які давали інтерв'ю пережив різні типи сексуального насилля в контексті війни. Також Мирослава Стакевич казала, що суспільство має звернути свою увагу на проблему вербування та залучення дітей у збройний конфлікт, аби засудити відповідальних осіб за втягнення дітей у воєнні дії.

Представники Луганського правозахисного центру «Альтернатива» побувавши у 24 медичних закладах, які були обстріляні росією, наголосили на тому, що: це порушує міжнародне гуманітарне право, яке забороняє атакувати чи бомбардувати цивільні об'єкти, у тому числі й лікарні. У скрутному становищі також опинилися соціальні та трудові права шахтарів, усім робочим затримували виплату коштів, вони були змушені працювати в неприпустимих умовах для праці «...це тільки підвищує соціальну напругу в регіоні та є ще одним фактором ескалації конфлікту», – наголошувала Анастасія Некрасова³. 25 січня Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своєму рішенні у справі «Україна та Нідерланди проти росії» встановив, що має право розглядати позов України до РФ щодо війни на Донбасі. ЄСПЛ почне розгляд справи по суті за кожною зі скарг і визначить, чи порушувала

² Що таке Будапештський меморандум, який так і не дав Україні гарантій безпеки / BBC NEWS Україна. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60462767>

³ Порушення прав людини під час конфлікту на Донбасі розглянуть в Раді ООН з прав людини / Радіо Свобода. - 2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/28403693.html>

росія права людини в Донецькій та Луганській областях, адже за рішенням суду, території на сході України були окуповані РФ з 11 травня 2014 року.

Починаючи з 2014 року, усі протиправні дії росії проти територіальної цілісності та народу України були лише передвісником повномасштабного вторгнення в майбутньому. Так і сталось. 24 лютого 2022 року вона почала повномасштабну війну. За 8 років терору Донбасу та окупації Криму росія зажадала більшого. Зараз армія рф завдає підступних ударів по цивільних об'єктах, медзакладах та школах; знищує вщент українські міста, обстрілює «зелені евакуаційні коридори» і на постійній основі нехтує нормами Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та скоює воєнні злочини, цинічно вбиваючи мирних українців.

Як відбувався геноцид українського народу? «Загиблих не рахували, не накривали, не ховали»⁴, – жителька Маріуполя Ірина Страмоусова. Блокадники змушені були збирати дощову воду, щоб пити, їжу готували на вуличних багаттях, а загиблих ховали прямо у дворах у братських могилах. Люди знаходились у жахливих умовах, не придатних до життя. Щодня рф обстрілювала місто і не давала можливості безпечно виїхати з міста, машини цивільних розстрілювали. Ще одним проявом нелюдності став авіаудар 9 березня, російські військові скинули бомби на пологовий будинок у місті в той час, коли мав діяти режим тиші для евакуації людей. Внаслідок цього загинули троє, зокрема одна дитина, та 17 постраждалих.

Через постійні обстріли люди ховались, де могли, одним із бомбосховищ був Маріупольський драматичний театр. Там постійно було чимало людей, деякі там жили. Перед театром на майданчику великими літерами було написано «ДЕТИ». Але росію це не зупинило, вона здійснила терористичний авіаудар. Організація Amnesty International визначила, що 16 березня росія умисно об-

⁴ Приседська В. «Загиблих не рахували, не накривали, не ховали». Історія виживання і порятунку з Маріуполя / BBC News Україна. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61427834>

стріляла Маріупольський драматичний театр, попри те, що їм було відомо, що там ховаються сотні мирних жителів. Правозахисна організація збрала свідчення 53 людей, які були свідками бомбардування Драмтеатру, 28 з яких – перебували всередині або поруч із театром під час вибухів. За весь час блокади Маріуполя, за даними Іллічівського моргу, було задокументовано 87 тисяч загиблих. «Ми отримуємо жахливі цифри, але ж це не все. Ексгумація тіл у могилках у дворах – вона ж ще не закінчилася. Ексгумація тіл під завалами будівель ще не закінчилася. Багато людей, від яких не залишилося нічого. Цифри Маріуполя жахливі...»⁵, – констатував Микола Осиченко. Нині Маріуполь – місто, яке російська федерація стерла з лиця землі.

Геноцид у 21 столітті вже не звучить, як щось з часів Другої світової війни, зараз це реальність українського народу. Після деокупації Київської області – Бучі, Гостомеля та Ірпеня весь світ побачив, що таке «руський мир», які злочини росія скоїла проти цілої нації. За місяць окупації на Київщині рф катувала та гвалтувала цивільне населення, дітей. Одним з таких була Бучинська різанина або геноцид у Бучі - це масові вбивства мирного населення, воно супроводжувалось катуванням, згвалтування, тортурами, викраденням, повішанням та мародерством. За місяць окупації на Київщині загинуло від рук російської армії понад 420 жителів міста. Українська влада назвала це геноцидом українського народу та звернулась до Міжнародного кримінального суду з проханням провести розслідування та покарати вбивць. Національна поліція України розпочала розслідування за фактами подій у Бучі, широка територія розглядається як місце злочину, згодом правоохоронці збрали численні докази участі російських військових у масових вбивствах в Бучі.

Масові поховання стали постійною річчю після деокупації територій. Так сталося і в Ізюмі, Харківська область, звільненому від окупантів знайшли одне з найбільших

поховань від початку повномасштабної війни росії проти України. Також там знайшли братську могилу, у якій поховано 25 українських воїнів. «Ми хочемо, щоб світ знав, що реально відбувається і до чого призвела російська окупація. Буча, Маріуполь, тепер, на жаль, Ізюм... росія всюди залишає по собі смерть. І повинна за це відповідати. Світ повинен притягнути росію до реальної відповідальності за цю війну»⁶, – сказав Президент України Володимир Зеленський.

Американський Інститут стратегії та політики New Lines та канадський Центр прав людини Рауля Валленберга вивчили хід війни росії проти України, щоб визначити, чи є в діях російської держави та армії ознаки геноциду. «Те, що відбувається в Україні, можна назвати масовими злочинами. У це поняття входить ціла низка категорій злочинів: воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид»⁷ - всі присутні в Україні. Армія рф чинили масові порушення прав людини й міжнародного гуманітарного права, за цей час виявлено переконливі докази систематичних порушень права на життя, на повагу до гідності людини, на свободу та особисту недоторканність, права на власність тощо. Завдаючи удари по цивільній інфраструктурі, здійснюючи примусову депортацію на тимчасово окупованих територіях, масові страти та згвалтування, розлучаючи сім'ї, вбиваючи та катуючи проукраїнських людей.

Окрім замахів на людські життя, росії можна (і необхідно) інкримінувати інші злочини. Заволодіння чужим майном на анексованій території, фальсифікація виборів, утиски прав і свобод журналістів, масове винищення вільної преси, зокрема, закриття медіахолдингу АТР, позбавлення ліцензій десятка кримських ЗМІ, які були змушені припинити існування. Усе це порушує права.

⁶ Пиріг В. В Ізюмі знайшли одне з найбільших поховань мирних мешканців / Zaxid.net. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://zaxid.net/v_izyumi_znayshli_odne_z_naymasovishih_pohovan_za_chas_viyni_n1549728

⁷ Докази геноциду Росії проти українців / Радіо Свобода - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/henotsyd-dokazy-viy-na-rosiyi-proty-ukrayiny/31890768.html>

⁵ Котенський А. Російські військові вбили 87 тисяч жителів Маріуполя / Львівський портал. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://portal.lviv.ua/news/2022/08/31/rosijski-vijskovivbyly-87-tysiach-zhyteliv-mariupolia>

Висновки

Наразі проблема реалізації прав людей усе ще є актуальною, навіть не зважаючи на кількість міжнародних конвенцій та кодексів про захист прав. Але світ ніяк не може засвоїти урок війн і до чого це призводить. У нашому, як здавалось би, сучасному світі вже не має бути місця геноциду та воєнним злочинам, ми мали б проаналізувати наслідки Першої та Другої світової війни. Однак, хоча закон і ставить покарання в залежність від обтяжливих обставин злочину, але іноді ступінь скоєних злочинів (порушення прав людини) не знаходить адекватного співвідношення з відповідальністю за їх порушення. Людству необхідно усвідомити й зрозуміти важливість забезпечення прав людини за будь-яких обставин, щоб не допускати більше таких масштабних трагедій у майбутньому.

Література

1. Друга світова війна в Європі / United states holocaust memorial museum. - 2019. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/world-war-ii-in-europe>
2. Що таке голокост / BBC NEWS Україна. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60155270>
3. «Кришталева ніч» / United states holocaust memorial museum. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/the-night-of-broken-glass>
4. Цалик С. М. Бабин Яр. Що і чому там відбувалось під час німецької окупації / BBC NEWS Україна. - 2021. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58721962>
5. Депортація кримських татар у запитаннях і відповідях / BBC NEWS Україна. - 2015. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/05/150514_tatars_deportation_ko
6. Рябенко С. Д. Операція «Вісла»: геноцид, воєнний злочин чи етнічна чистка / Історична Правда. - 2020. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/07/10/157801/>
7. Комарова О. Операція «Запад»: примусове виселення 78 тисяч українців за 1 день / Радіо Свобода. - 2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/explainer-operation-zapad/28806533.html>
8. Загальна Декларація Прав Людини її значення та юридичні наслідки / Сумський обласний наркологічний диспансер. - 2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://narkosomy.lic.org.ua/statti/zagalna-deklaratsiya-prav-lyudyny-yiyi-znachennya-ta-yurydychni-naslidky>
9. Кардаш Д. Війна почалася 8 років тому. Пригадуємо, як це відбувалося / Пишеш ти коментує Хмельницький. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://vsim.ua/Retro/viyna-pochalasya-8-rokiv-tomu-prigaduemo-yak-tse-vidbuvalosya-11533549.html>
10. Порушення прав людини під час конфлікту на Донбасі розглянуть в Раді ООН з прав людини / Радіо Свобода. - 2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/28403693.html>
11. Приседська В. «Загиблих не рахували, не накривали, не ховали». Історія виживання і порятунку з Маріуполя / BBC News Україна. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61427834>
12. Бучанська різанина / Вікіпедія. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Бучанська_різанина
13. Наслідки Першої світової війни / Greelane. - 2019. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.greelane.com/uk/гуманітарні-науки/історія-і-культура/consequences-of-world-war-one-1222033>
14. Пиріг В. В Ізюмі знайшли одне з найбільших поховань мирних мешканців / Zaxid.net. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://zaxid.net/v_izyumi_znayshli_odne_z_naymasovishih_pohovan_zachas_viyni_n1549728

15. Ситняківська С. ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ, ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ - 2014. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/23743/1/%D0%A1%D0%B8%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A1..PDF

16. Що таке Будапештський меморандум, який так і не дав Україні гарантій безпеки / BBC NEWS Україна. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60462767>

17. Котенський А. Російські військові вбили 87 тисяч жителів Маріуполя / Львівський портал. - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://portal.lviv.ua/news/2022/08/31/rosijski-vijskovi-vbyly-87-tysiach-zhyteliv-mariupolia>

18. Докази геноциду Росії проти українців / Радіо Свобода - 2022. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/henotsyd-dokazy-viynarovsiyi-protu-ukrayiny/31890768.html>

SUMMARY

The current state and problems of the implementation of the protection of human rights in conditions of war are considered. An analysis of two world wars was carried out in order to determine the main results for humanity. The problem of human rights protection and the means of ensuring them at the international level are revealed. The problem of the situation of unprotected people during these wars is characterized. The mechanism of compliance and implementation of the norms of international humanitarian law in the conditions of the modern war between Ukraine and Russia is defined. Attention is drawn to violations of international agreements and resolutions by Russia.

Keywords: human rights, protection of rights, Geneva Conventions, World War I, League of Nations, World War II, genocide, Holocaust, International Humanitarian Law, War in Donbass, Russian invasion in Ukraine (since 2022), annexation of Crimea, ECHR, UDHR.